

A Magyar Szent Korona Országai Vörös-Kereszt Egylete Somogy vármegyei fiókegyletei és tevékenységük az I. világháború idején

GÁSPÁR FERENC

7400 Kaposvár, Kossuth Lajos utca 10., e-mail: drgasparferenc@t-online.hu

GÁSPÁR, F.: *The Branches of the Red Cross Association of the Countries of the Hungarian Holy Crown in Somogy and their Activities during the First World War.*

Abstract: The Red Cross Association of the Countries of the Hungarian Holy Crown was founded on 16th May 1881 in Budapest, with the aim of carrying out humanitarian activities in addition to the curing and caring of injured or sick war veterans, going beyond military attendance and complementing state attendance. Between 1887 and 1899 ten branches were founded in Somogy. In addition to the already existing branches of the county seat, the patriotic fervor following the breakout of the war resulted in the establishment of 53 further healthcare facilities with altogether 1822 beds for the injured soldiers in 40 municipalities. This is the very first essay to describe their activities, disclosing detailed monitoring data about the amount of donations. The essay describes in detail the history of the two largest branches of the county (Balatonlelle and Szigetvár).

Keywords: World War I, Somogy county, Red Cross, wounded soldiers, hinterland support

Az 1881. május 16-án Budapesten megalakult Magyar Szent Korona Országai Vörös-Kereszt Egylete¹ a háborúban megsebesült vagy megbetegedett katonák gyógyításában, ápolásában a katonai gondozás mértékén túlmenő, az állami gondoskodást kiegészítő humanitárius tevékenység megvalósítására jött létre. A megalakulását követő napon csatlakozott hozzá az 1879 óta Erzsébet királyné védnökségével működő Magyar Országos Segélyező Nőegylet.² Országos hatókörű egyletként egyik legfontosabb feladatának tekintette a vidéki fiókhálózat létrehozását. Somogy megyében ez az igyekezet évekig nem járt sikerrel, csak 1887-ben alakult meg elsőként a kaposvári fiókegylet.³

Egy éven belül sikerült létrehozni további öt helyen, így már működhetett az összefogásukra hivatott megyei választmány, amely 1888-ban kezdte meg munkáját. Elnöke Tallián Béla főispán, alelnöke Németh Ignác polgármester lett.

A Vörös Kereszt Egyletre jellemző, hogy mindenütt nagy tekintélyű vagy hivataluknál fogva jelentős befolyással rendelkező vezetőket választottak első számú tisztségviselőkként. Amikor a főispán távozott a megyéből, utóda az egylet élén a jótékonykodása révén közismert ögrófné, Pallavicini Edéné lett.⁴ Évente hosszabb időt töltött mosdósi otthonától (és a megyétől) távol, ezért 1900 elején lemondott tisztségéről. Csak miután ismételtelen bebizonyosodott, hogy elhatározása végleges, fogadta el az új főispán, Tallián Gyula az országos központ ösztönzésére a felkérést: „legyen szabad újólág kérnünk, hogy a Somogy-megyei vörös-kereszt választmány végleges megalakítása, illetőleg a tiszti állások betöltése iránt intézkedni, az elnöki állásnak magára vállalása által a magasztos eszme iránti érdeklődésnek új irányt adni, az ügymenet rendszerességét szokott erélyével biztosítani, s minket az elért eredményről értesíteni szíveskedjék”.⁵ Az új megyei választmány 1901. október 17-én alakult meg, akkor már tíz fiókegylet⁶ volt a vármegyében. Elnöke Tallián Gyula főispán, társelnöke dr. Goszthony Mihályné, alelnöke Maár Gyula alispán, társalelnöke Svastics Aladárné, pénztárnoka Sárközy Béla, jegyzője Psik Andor lett⁷ (1. táblázat⁸).

1890-ben már 417 olyan fiókegylet van a Szent Korona országaiban, amely valamely választmányhoz tartozik, további 245 önállóan működik. Ismertségük, társadalmi tekintélyük olyannyira megnőtt, hogy a Vöröskereszt neve és jelvénye a kereskedelemben, de magánszemélyek esetében is „árúvédjeggyé” kezdett válni. A visszaélések megakadályozására jelent meg az 1286/1889. július 6. sz. B. M.-körrendelet, amely kimondta, hogy a Vöröskereszt nevének és jelvényének „mindennemű használati igényét” be kell jelenteni

1 A sajtóban az egylet nevének írásmódja kaotikus, olykor még azonos mondaton belül is változó (Vörös-Kereszt, Vörös-kereszt, vörös-kereszt, Vöröskereszt, vöröskereszt stb.). Hivatkozásoknál, idézetekben megtartottam az eredeti forrásokban található alakot. A hivatalos név az idők során változott is: alakulásától Magyar Szent Korona Országai Vörös-Kereszt Egylete, 1918-tól Magyar Vörös-Kereszt, napjainkban Magyar Vöröskereszt. Hasonló bizonytalanság észlelhető a fiókegyletek megnevezése körében is, hol egyletnek, hol egyesületnek nevezik őket.

2 Amikor az Osztrák–Magyar Monarchia csapatai 1878-ban megindították Bosznia-Hercegovina okkupációját, számos jótékony célú, gyűjtést folytató nőegylet elhatározta, hogy egyesülnek, ezzel nagyobb hatásokkal, országosan szervezett keretek között segíthetik a katonákat és otthon maradt rászoruló családtagjaikat. Így jött létre 1879-ben a Magyar Országos Segélyező Nőegylet.

3 A somogyi és a kaposvári datálásokkal kapcsolatosan sok a bizonytalanság. Bősze Sándor tanulmányában (Bősze 1986: 303., 314.) írja: „az alispáni nyilvántartások pontatlanok, hiányosak, különösen igaz ez a vöröskereszt fiókegyséletek vonatkozásában”. A kaposvári fiókegylet megalakulásának idejét a Magyar Szent Korona Országai Vörös-Kereszt Egyletének 1902. évi jelentése alapján határoztam meg (Jelentés 1902: 16). Tevékenységét külön tanulmány ismerteti: Gáspár 2018.

4 Pallavicini Edéné Majláth Etelka (1853–1936), a „szegények segítője”, 1890-től a Budai Jótékony Nőegylet elnöke.

5 MNL SML X. 202. A vöröskereszttegylet 3557. számú levele a főispánhoz, 1900. augusztus 18.

6 A 3. l. alatt hivatkozott jelentés adatai alapján.

7 MNL SML X. 202. 25/1901. október 23.

8 Jelentés 1902 (A Magyar Szent Korona Országai Vörös-Kereszt Egyletének 1902. évi jelentése): 10. A tagsági viszony kategóriáit az alapszabály szerint a belépéskor fizetett összeg határozta meg. Ennek értelmében az egyszer és mindenkorra fizetett 40 korona alapító, 20 korona örökös, illetve hat éven át évi 2 korona rendes, 1 korona rendkívüli tagságot eredményezett. A későbbiekben a tagsági „minőség” említése változatos, például hol „40 koronás”, hol „örökös” tagként kerül nyilvántartásba.

1. táblázat. A Somogy vármegyei fiókegyletek az 1902. évi állapot szerint

	Fiókegylet	Alapítási év	Alapító tag (40 korona)	Örökös tag (20 korona)	Rendes tag (2 korona)	Rendkívüli tag (1 korona)	Összesen
1.	Kaposvár	1887	35	52	178	–	265
2.	Lengyeltóti	1887	3	6	102	–	111
3.	Nagyatád	1887	5	17	167	–	189
4.	Marcali	1888	4	12	69	1	86
5.	Tab	1888	1	4	28	–	33
6.	Tárnóca és vidéke	1888	3	17	61	4	85
7.	Csurgó	1890	2	4	49	–	55
8.	Gyékényes	1898	–	–	10	–	1
9.	Szigetvár és vidéke	1899	9	7	104	6	126
10.	Balatonboglár	1899	1	4	51	–	56

a területileg illetékes választmányhoz. A választmány véleményével együtt (amelynek tartalmaznia kell, hogy az igény teljesülésével „nem szenved csorbát az az egyesület méltósága”), fel kell terjeszteni azt az országos központhoz, ahol döntenek az elfogadásról vagy elutasításáról. A rendelet kimondta, hogy akik a megadott határidőig nem folyamodnak az engedélyért, „hatóságilag eltiltatnak” a jelvények további használatától.

Egy estleges háborúra való felkészülés katonai tervezése során a Hadügyminisztérium már 1885-től kezdődően számba vette azokat a helyeket, amelyek a katonai egészségügyi szolgálat számára feladata ellátásához szükségesek lehetnek. Ezek sorába Gyékényes is beletartozott. Ennek ellenére csak tizenhárom évvel később kérték fel a főispánt, hogy szervezze meg ott egy fiókegyesület létrehozását, mert tizenkét ágyas „betegüdtető” állomást kívánnak a vasútállomáson létrehozni, amelynek működtetése a vöröskereszt feladata lesz.⁹ A fősolgabíró válaszában fiókegylet létrehozását lehetségesnek tartja (tíz személynek kell belépni a megalapíthatósághoz), de a konyha, orvos, ápolónő hiánya miatt a betegüdtetőt nem gondolja megvalósíthatónak. 1898 közepére a fiókegylet megalakul ugyan, ám a további ügyintézés nehézkesen halad. Erről tanúskodik a Vörös-Kereszt Egylet Központi Igazgatóságának három évvel később kelt sürgető levele: „Még 1898. évi október hó 4-én kérelmet intéztünk a gyékényesi vörös-kereszt fiókegylethez, hogy miután háború esetén Gyékényesen, a vasúti állomáson betegüdtető állomást kell fenntartanunk, az előkészítő munkákat a fiókegylet vállalja magára, és erről szabályszerű beadványt állítson ki. A fiókegylet elnöke, Tóth Imre körjegyző úr kilitásba helyezte az ügy elintézését, azonban Gyékényesről elköltöztén, az elnökségben öt követő Szabó Lajos körjegyző úr, dacára ismételt sürgetőseinknek, nem ad választ leveleinkre, és így nem is vagyunk tájékozva az iránt, hogy a betegüdtető állomás előkészítése ügyében történt-e valami, és különösen az 1901. évi január hó 10-én 40. szám alatt kelt átiratunkban foglalt egyes részletek milyen elintéztést nyertek. Miután igen kíváncsi, hogy

ezen évek óta húzódó ügy véglegesen megoldassék, felkérjük méltóságodat, szíveskedjék odahatni, hogy a gyékényesi fiókegyesület és főleg Szabó Lajos elnök úr a kérdéssel sürgősen foglalkozzék, és a beadványokat oly értelemben állítsa ki, mint azt kérelmeztük. Megjegyezzük, hogy mi után tudomásunk szerint orvos nem áll rendelkezésre, egyidejűleg kértük a 4-ik hadtest parancsnokságát az orvosnak a mozgósítást követően 8-ik napon hivatalból való kirendelése iránt. Továbbá ápolókat és sebesültvivőket a honvédség állományából fogunk kérni.”¹⁰

A megyei választmánytól érkező felkérések számos helyen nem találnak fogadókésziségre, felszólításokkal más esetekben is találkozhatunk: „Tallán Gyula fősolgabíró Úrnak. A szent Ferenc rendiek felsősegesdi rendháza a Somogyvármegyei Vörös Kereszt egyletbeli választmányának a sebesült és beteg harcosok háború esetén leendő felvétele iránt hozzá intézett felszólítást felbontatlanul visszaküldvén, felkérem tekintetes fősolgabíró urat, hogy a mellékelt felszólítást nevezett rendháznak kézbesíteni szíveskedjen.”¹¹ Kaposváron sem más a helyzet: a város területéről nem érkeznek be válaszok, felajánlások.

Csurgó 1889. február 6-án kelt levelében vállalja 28 katona és 2 tiszt elhelyezését, az orvosi felügyeletet, de ápolót nem tud biztosítani. Ezzel szemben teljesíthetetlenül magas, napi 6 korona költségtérítést kérnek, ráadásul nem saját tulajdonú ingatlanban, hanem a működő iskolában történő elhelyezést ajánlják fel. A központ nem igazán elégedett a felajánlásokkal, kéri a főispánt, hasson oda, hogy nagyobb legyen azok száma. Tizenegy földbirtokostól 51 helyre van igény, de közülük mindössze hárman fogadnának be 6–6 személyt, a többiek kevesebbet.

Nemcsak ezzel, hanem magával a működéssel kapcsolatosan is találkozunk nehézségekkel, aminek egy esetét a nagyatádi fiókegylet jelentése nyomán mutathatjuk be. „A működését még 1892-ben beszüntetett

¹⁰ MNL SML X. 202. 894/1901. február 28. A sürgető levélben hivatkozott 40. számú átiratra nem leltem rá.

¹¹ MNL SML X. 202. 52/1888. Később a Szent Ferenc Rendház négy fő elhelyezését vállalja, minden egyéb kötelezettség (betegszállítás, ápolás, élelmezés stb.) nélkül.

és feloszlott nagyatádi fiókegylet újjászervezése iránt alapszabályszerű kötelességünkben kifolyólag több ízben tettünk kísérletet, mely végre különösen Széchenyi Aladár gróf kiváló ügybuzgósága folytán eredményre vezetett, a fiókegylet múlt évi (1901, betoldás tőlem, G. F.) november 20-án a nagyatádi községében tartott népes összejövetelen újjáalakulását kimondotta. Megválasztotta a választmányi tagokat, és szervezte a tisztikart, s már eddig is azon öröndetes tényről számolhat be, hogy 189, részben alapító, részben 20 koronás és 2 koronás évdíjas taggal rendelkezik. Vagyona a tőkésített kamatokkal 1294 korona 65 fillér.¹²

A Hadügyminisztérium jelölte ki azokat a katonai létesítményeket, ahol a Vöröskereszt tulajdonába átadott berendezési tárgyakat, felszerelést tárolták. Esetünkben – az egész megyére érvényesen – ez a 44-es gyalogezred kaposvári csapatkórháza. Tekintettel arra, hogy a háború esetére elkülönített egészségügyi felszerelések, kötszerek időnkénti felülvizsgálata fontos volt, mert a hosszú tárolás során a használhatóságukban károsodást szenvedhettek, időről időre elvégezték azt. Az öt személyből álló felülvizsgálati bizottság három tagja a vöröskereszt helyi választmányából, két tagja a hadsereg állományából került ki. „Megnyugvással” állapították meg, hogy a fehéreneműk és az ápolási anyagok állapota jó, bármikor kiszállíthatók a lehetséges ellátóhelyekre.¹³

A háború kitörésének híre és a valamennyi lapban közzétett belügyminiszteri felhívás – amelyet a helyi előljáróságok bevonásával széles körben nyomatékoltak – egy csapásra megváltoztatta a korábbi évekre jellemző érdektelenséget, a társadalom lelkesedéssel és önként tett eleget a kérésnek: „*Hadsegünk hadra kelt. Fiaink, testvéreink, drága véreink indulnak háborúba. [...] A hadi szervezet a rendelkezésére álló intézményekkel gondoskodik egészségük megóvásáról, harcképességük fenntartásáról. [...] Ezt a nemes célt szolgálja a vörös kereszt intézménye. [...] Felhívom az alispán urat, hogy a vörös kereszt egyesület eszközeinek gyarapítására, emberséges tevékenysége támogatására most, végzetes események küszöbén a helyi társadalom körében haladéktalanul mozgalmat indítson, és tevékenysége eredményét jelentse be. [...] Felhívom tehát alispán urat, hogy ahol nincs még a vörös keresztnek választmánya, illetve fiókja, ilyennek felállítására törekedjék, és egyben hívja fel e helyi társadalmat, hogy a harctéri sebesültek és betegek sorsának könnyítéséhez, egészségük helyreállításához járuljon hozzá ki-ki, amivel teheti, pénzzel vagy természetben szolgáltatandó adományokkal, helyiségek kórházi célra való átengedésével, ápolói vagy egyéb személyes szolgálatra való ajánlkozással.*”¹⁴

A fiókegyletek és a magánszemélyek egymással versengve tették meg felajánlásukat, a gyűjtések, gyűjtők és adományozók nevének hosszú felsorolása a lapok hasábjainak tekintélyes részét megtöltötte.¹⁵ Somogyvármegye Hivatalos Lapja közli azoknak nevét, akik „sebesült ápoló és üdítő helyeket felajánlottak, teljes ellátással és gyógykezeléssel”:

Özv. Pallavicini Edéné ögrófné, Mosdós	6 ágy
Gr. Somssich Béláné, Babócsa	10
Gr. Hunyady Károly, Somogyszil	30
Gr. Zichy Béla, Lengyeltóti	26
Gr. Széchenyi Bertalan, Felsősegesd	12
Márffy Emil, Kaposvár	6
Makfalvy Géza, Kiskorpad	1
Gr. Somssich László, Kaposújlak	9
Br. Inkey József, Iharosberény	10
Br. Inkey Pál, Iharos	20
(ez lett az Ágnes Kórház, 8 szobával, 6 önkéntes, 1 hivatásos ápolónővel és orvossal)	
Dr. Goszthony Mihály, Bárdibükk	12
Rónaszéki Trux Hugó, Jákó	10
Bartha Emil, Somodor	20
Hencz Gyula, Gerézd	6
Meller Henrik, Csurgó	2
Lengyel Pál, Kaposvár	6
Gyurkovits Dezső, Kaposvár	1
Isteni Szeretet Zárda, Berzence	30
(2 szoba)	
Satzger-uradalom, Ádánd	6
Szentimrei földművesiskola	40
Halápi Oszkár (Böhönye), özv. Hertelendy Andorné, özv. Paizs Mihályné, Vörös Lajosné, Hetey Lajosné (Csákány), Véssey Lajos (Szöcsény), Véssey Ferenc (Szökedencs)	
„több” ágy	

Csupán az élelmezési költség megtérítése mellett felajánlottak:	
Tab község	100
Ádánd	50
Balatonboglár	50
Nagyatád	48
Babócsa	40
Felsősegesd	40
Kiliti-Vilmatelep	26
Bárdibükk	12
Hedrehely	10
Juta	5
Hetes	5
Csombárd	2
Bodrog	2 ágyat
Összesen: 13 község	390 ágyat ¹⁶

12 MNL SML X. 202. 965/1902. március 2.

13 MNL SML X. 202. 772/1903. március 17. A bizottság tagjai: Sárközy Béla főszolgabíró, dr. Szigethy-Gyula Sándor kórház-igazgató főorvos, Psik Sándor főispáni titkár, dr. Száhlender Ferenc ezredorvos, a katonai kórház parancsnoka és Scheidl Károly főhadnagy.

14 Somogy a sebesült katonákért. Somogyvármegye, 1914. augusztus 7. 4.

15 A számtalan példa közül csak kettő: augusztus 2-án Somssich László gróf 1000 koronát adományozott a vöröskeresztnek, 4-én Szenna és Patca három nagy szekér kenyeret küldött a kaposvári állomásparancsnokságra, a katonák közötti szétosztásra. A legkisebb adományokat is közlik, legyen az 10 tojás vagy 4 üveg lekvár, 5 lavór, 2 körömkéfe. Az adományok összesítését a későbbiekben mutatom be.

16 600/17682/24257/1914. kgy. sz. alispáni évnegyedes jelentés; Somogyvármegye Hivatalos Lapja, 1914. november 19. 853–854. A közölt adatok eltérnek a később közzétett kimutatástól, mert közülük többen nem a vöröskereszt keretei között tevékenykedtek.

A hadsereg egészségügyi intézményein túlmenően a vöröskereszt, a különféle egyesületek, egyházak, helyhatóságok, magánszemélyek is tartottak fenn a hátszágban sebesült és beteg katonák ellátására szolgáló „intézményeket”, ellátóhelyeket.

Az önkéntes felajánlási gyakorlatot a hadügyi igazgatással szorosabb kapcsolatban álló formára változtatta az egyesület. Szükséges volt ez, mert be kellett illeszkednie a hadsereg katonai szervezetébe, ami által megvalósulhatott a katonai vezetés és a főként polgári elemekből álló, a magyar társadalom anyagi áldozataiból létesült Vörös Kereszt Egyesület közös munkálkodása. A hivatalos terminológia a kórházfenntartókat ajánlattevőknek, a kórház létesítésére vonatkozó ígéretet ajánlatnak nevezte. Az ellátóhelyek feladatuk szerint lehettek tartalék- és kiegészítő kórházak, üdülőhelyek vagy üdülőházak, betegnyugvó állomások, üdítőállomások. Célszerű az egyes típusok vázlatos ismertetése, mert a fogalmak – a különféle tudósításokban, kimutatásokban és különösen a közbeszédben használva őket – értelmezési zavarokat okoztak.

- I. A megyében tartalékkórház nem működött
- II. Kiegészítő kórházak
Befogadóképessége 100 ágynál kevesebb. A kiegészítő kórházak tartozékai:
– műtőasztal-műtőszoba (csak az A típusnál),
– kötözőszoba (a B és a C esetben),
– orvosi felszerelés tárolására szolgáló helyiség.
Élelmezésre a honvédség biztosított személyenként 1 korona 83 fillér keretét. (Ez az összeg a későbbiekben növekedett.) A személyzethez a hadvezetés néhány népfelkelő ápolót adott, és kimondta, hogy legalább egy önkéntes vizsgázott ápolónő kell biztosítani.
Három típusa (csoportja) van:
A/ Csak sérültek kerülnek oda. Olyan állandó orvossal rendelkezik, aki jártas kisebb műtétek elvégzésében.
B/ Könnyű sérültek elhelyezésére. Itt csak „kezelő” orvosok vannak, sebészi, műtéti tevékenység nélkül.
C/ Lábadozó sérültek és betegek, meghatározott időnként „látogató” orvossal.
- III. Üdülőhelyek
Lábadozó sebesültek, könnyebb betegek részére. Műtőeszköz nélküli, egyszerűbb intézmény. Személyzete néhány vöröskeresztes ápolónő, feladatuk lényegében a felügyelet. Ha a felajánló száz sebesültet el tudott helyezni, akkor a katonai hatalmat képviselő „ügyeletes tiszt” kérésére az üdülőhely üdülőházzá vált.
- IV. Betegnyugvó állomások
Nagyobb vasúti csomópontokon az átutazó sebesültek számára egy éjszakára vagy nappalra, továbbbbszállításukig nyugvóhelyül szolgálnak. A háború későbbi szakaszában – kényszerből – átalakították őket hosszabb kezelésekre végzettségére. Két típusuk volt a helyi lehetőségek függvényében: 12 vagy 200 ágyas.

V. Üdítőállomások

Egy-egy vasúti állomáson az átutazók ellátására „üdítőszolgálatot” hoztak létre: itallal (tejeskávé, tej, tea), szivarral, dohánnyal és levelezőlapokkal látták el őket.

A betegnyugvók és az üdítőállomások fogalma a tudósításokban különösen gyakorta keveredett.¹⁷

A magánszemélyek által saját erőn alapuló felajánlott (kezdeményezett) intézmények létesítéséhez első lépésben a Vöröskereszt Központi Igazgatóságától kellett engedélyt kérni. Ha támogatta, akkor az továbbította a Honvédelmi Minisztérium nevében eljáró cs. és kir. 4. hadtestparancsnoksághoz, ahol megszületett a döntés. Feltételek voltak: köépület, folyóvízzel való ellátottság (előírás, hogy ágyanként és személyenként 160–200 liter víz álljon rendelkezésre). Egy helyiségben harminc ágy lehetett, de ágyanként 4 m²-t kellett biztosítani.¹⁸ A két megyei lap, a Somogyi Hírlap és a Somogyvármegye olyan ellátóhelyekről is tudósít, amelyek sem a hivatalos vármegyei közlönyben, sem a vöröskereszt központi nyilvántartásában nem szerepelnek. Példaként: Igalban szeptember 8-án volt az alakuló ülés a katolikus kör helyiségében. Mintegy százan voltak, mind be is léptek. Szervezte Kollár Lajos járásorvos, elnök: Hukk György esperesplébános. Felajánlották, hogy 25 könnyebb sebesültnek adnak helyet és teljes ellátást magánházakban.¹⁹ Két nappal később Nagyatádról jelentik, hogy a méntelepi kaszárnyát hetvenágyas „üdülőteleppé rendezték be”, és 8000 koronát gyűjtöttek össze.²⁰ Ugyanekkor kelt a somogyiszi tudósítás, mely szerint „a községi iskola két tantermét gyűjtés útján kórháznak rendezték be”.²¹ Gaál Gaszton Boglárán lakásában nyolc ágyat, a négy villájában húsz ágyat és ápolást ajánl fel²² (1. ábra).

„Köröshegyen 60 személy befogadására kórházat rendeztek be, melyhez Brüll balatonföldvári nyaralótulajdonos a nyaralóját engedte át. A nyaralótulajdonos minden szobát újságokkal, szivarral, cigarettával látott el, felesége pedig a katonaszállítás alkalmával a katonák élelmezése körül fejtett ki tevékeny, elismerésre méltó munkát. A kórházhoz szükséges kötöző anyagokra Tolnai Jenő, az Atlantic Rt. vezérigazgatója 250 k-t adományozott. A kórház berendezése körül fáradhatatlan tevékenységet fejt ki Molnár Elek dr. köröshegyi körorvos.”²⁴

¹⁷ Brüll 1984: 58–59.

¹⁸ A Magyar Szent Korona Országos Vörös Kereszt Egyesületének 1914–1919. évi jelentése. Budapest, 1921. Az Országos Közgűlés jegyzőkönyve, 1921. január 14. XXI. p.

¹⁹ Megalakult a vöröskereszt igali fiókja. Somogyi Hírlap, 1914. szeptember 12. 3.

²⁰ Nagyatád nagylelkűsége. Somogyi Hírlap, 1914. szeptember 10. 3.

²¹ Somogyiszi a sebesültekért. Uo.

²² Balatoni villák a vöröskereszt szolgálatában. Somogyi Hírlap, 1914. augusztus 14. 3.

²³ A közleményben bemutatott valamennyi felvétel a Balaton (a Balatoni Szövetség hivatalos értesítője) 1915. május 1-jei számából származik. A Balatoni Szövetség 1904-ben alakult Siófokon, 1949-ben megszűntették. Lapja 1908-tól jelent meg.

²⁴ Kórház Köröshegyen. Somogyi Hírlap, 1914. október 6. 3.

1. ábra. A balatonboglári fiókegylet vezetősége: 1. Krausz József dr. orvos,
2. Fischl Ödönné, 3. Frank Mátyásné, 4. Mahler Sámuelné, 5. dr. Lenkey Lajosné, 6. Osszeszli Antalné²³

„Kéthelyen Hunyady József gróf magánkórházában elhelyezett 24 katona felgyógyult, és pár hetes szabadságra családjához utazhatott, valamennyi meleg alsóruházattal lett ellátva. Tegnap 2, ma 4 sebesült jött Nagykanizsáról, napokon belül újra 24-en lesznek.”²⁵

Barcs, Babócsa, Somogytarnóca és Belcsapuszta összesen százhusz sebesültet lát el. Valamennyi helyen Kapolyi Vilmos körorvos tevékenykedik, munkáját 28 helyben kiképzett önkéntes ápolónő segíti. Név szerint felsorolják őket; ünnepélyes avatásuk Somogytarnócán volt. „Annyi adomány jött össze, hogy Barcsen egy gyönyörűen berendezett betegnyugvó-álmomás áll a szenvedő katonák rendelkezésére” – írja a tudósító.²⁶

Olyan esettel is találkozhatunk, amikor egy helyreigazítási kérelem vezet újabb ismeretekhez: „Somogyvármegye közgyűlésén elhangzott, hogy Hunyady Károly somogyszili földbirtokos 30 ágyra állított fel kórházat, teljes ellátással a saját kastélyában. Ez téves, mert nevezett gróf úr csak 10 ágyat tart fenn,

a többi 20-at pedig Somogyszil, egyes lakosainak jóvoltából, a római katolikus iskolában.” Aláírás: Uradalmi intézőség²⁷ (2. táblázat²⁸).

Az első háborús év végéig országosan 2238 olyan fenntartási ajánlat érkezett be a Vörös Kereszt Egyesülethez ápolási célra történő felajánlasként, amelyet az egyesület felterjesztése alapján az illetékes katonai parancsnokság elfogadott. Ezek közül azonban a legkülönbözőbb okok miatt 516 megszűnt, illetve a katonai hatóság törölte az önkéntes betegápolási intézmények sorából. A törlések okai:

1./ katonai szempontok (irréálisan kis ágyszám, szétszórtság, több telephelyes elhelyezés, katonai szabályok áthágása, menekültek részére való lefoglalás, hadszíntérre válás): 185 esetben (35,8%)

2./ egyéb okok (orosz betörés, személyi-tárgyi feltételek hiánya, anyagi gondok): 332 esetben (64,2%)

Szólunk kell az intézmények igénybevételéről is. Megállapítható, hogy a vöröskeresztes betegápolási intézmények sokkal nagyobb teljesítőképességűek, mint amekkora elhelyező munkát kellett végezniük. A 2238 ápolási intézmény közül 1273, tehát 56,8%-uk egyáltalában nem kapott sebesültet.²⁹ Természetesen

²⁵ Somogykéthely a katonákért. Somogyi Hírlap, 1914. október 25. 5. Említésre érdemes, hogy a gróf ebben az időben a galíciai harctéren volt, felesége pedig a budapesti vöröskeresztkórházban önkéntes ápolónő. Kéthelyen az ápolást irgalmas rendi nővérek végezték.

²⁶ A Somogytarnócai vöröskereszt egyesület ápolónő-avatása. Somogyvármegye, 1914. szeptember 23. 2.

²⁷ Hunyady gróf kórháza. Somogyi Hírlap, 1914. november 10. 3.

²⁸ Szundy 1916: 115–148.

²⁹ Szundy 1916: 69.

2. táblázat. A Magyar Szent Korona Országai Vörös-Kereszt Egylete által fenntartott egészségügyi intézmények 1915. augusztus 31-i állapot szerint

		Üdülőhely		Kisegítő kórház		Betegnyugvó	
		Intézmény	Főre	Intézmény	Főre	Intézmény	Főre
1.	Ádánd	1	50	–	–	–	–
2.	Balatonboglár	–	–	2	30	–	–
3.	Balatonföldvár	–	–	1	40	–	–
4.	Balatonkeresztúr	1	85	–	–	–	–
5.	Balatonlelle	1	24	1	60	–	–
6.	Barcs	1	32	–	–	–	–
7.	Berzence	–	–	1	30	–	–
8.	Böhönye	–	–	1	6	–	–
9.	Büssü	1	50	–	–	–	–
10.	Csákány	1	14	–	–	–	–
11.	Csurgó	–	–	1	70	–	–
12.	Darány	1	60	–	–	–	–
13.	Felsőbúpuszta	1	14	–	–	–	–
14.	Felsőseged	2	12	1	39	–	–
15.	Fonó	1	50	–	–	–	–
16.	Gyékényes	–	–	–	–	1	12
17.	Iharos	–	–	1	20	–	–
18.	Iharosberény	1	10	–	–	–	–
19.	Istvándi	–	–	1	2	–	–
20.	Jákó	1	8	–	–	–	–
21.	Kaposújlak	1	6	–	–	–	–
22.	Kaposvár	–	–	4	157	1	212
23.	Kazsok	1	50	–	–	–	–
24.	Kéthely	–	–	2	122	–	–
25.	Kiskorpád	–	–	1	2	–	–
26.	Lengyeltóti	–	–	1	26	–	–
27.	Marcali	1	34	1	30	–	–
28.	Mosdós	1	16	–	–	–	–
29.	Mozsgó	–	–	1	24	–	–
30.	Nagyatád	–	–	1	80	–	–
31.	Nagykorpád	–	–	1	2	–	–
32.	Nágocs	1	4	–	–	–	–
33.	Somogyszil	1	10	1	35	–	–
34.	Somogytarnóca	1	10	–	–	–	–
35.	Szigetvár	–	–	3	164	–	–
36.	Szőcsénypuszta	1	6	–	–	–	–
37.	Szőkedencs	1	4	–	–	–	–
38.	Tab	1	50	–	–	–	–
39.	Törökkoppány	–	–	1	50	–	–
40.	Zákány	–	–	1	10	–	–
Összesen:		23	599	28	999	2	224

ez a „kihasználtsági arány” később jelentősen változott, különösen a frontokról származó fertőző megbetegedések elszaporodásával. Jellemzőként említhetjük, hogy a háború kitörésekor a 44-esek kaposvári csapatkórházában mindössze három kórterem állt rendelkezésre fertőző betegek elhelyezésére.

1914. augusztus 14-én a főispán felhívást tett közre, hogy a király születésnapján megtartandó „katonanapon” (augusztus 18.) a gyermeknap mintájára a hadbavonultak családjai javára mindenütt rendezzenek gyűjtést, és a helyi előljárók tevékenyen működjenek közre a sikeres lebonyolításban. Ennek nyomán 78 137 korona 77 fillér folyt be, amelyből az országos központhoz 11 461 korona 26 fillért továbbítottak.

A segélybizottságok gyűjtésének eredménye járasonként:³⁰

Barcsi járás	4286 korona	10 fillér
Csurgói	5528	86
Igali	2256	93
Kaposvári	9602	46
Marcali	6292	85
Nagyatádi	4632	21
Szigetvári	4553	55
Tabi járás	5184	64
Kaposvár város	17684	51

Támogatás nem csak akciós gyűjtésekből érkezik: Somogy Vármegye Törvényhatósági Bizottságának javaslatára a vármegye 20 000 koronát a sebesültek ápolására ad át az ebadóalapból.³¹

A helyi újságok folyamatosan közlik a felajánlásokat és az adakozók névsorát. Nem lehet célunk ezek tételes ismertetése, helyette néhány nagyobb fiókegylet összesített adatait mutatjuk be (3. táblázat³²). Az arányok és a tényleges „vásárlóérték” megítélhetőségéhez segíthet az aktuális árak ismerete.

Élelmiszerárak a Balatonnál (maximált):³³

tyúk (db)	3–4 korona
hízott liba (kg)	2,80–3 korona
házi vaj (kg)	4 korona
tej kimérve (liter)	24 fillér
tojás (db)	8–10 fillér

A teljes megyére érvényes fogyasztói húsarak:³⁴

sertéshús (kg)	7 korona 20 fillér
nyers vagy füstölt sonka	8 korona
olvasztott zsír	8 korona 60 fillér
elkészített szalonna, sózott	8 korona
húsos kolbász	9 korona

A búzából készült finom tésztaleszt és dara maximális ára mázsánként 95 korona 50 fillér, a kenyérliszt 41 korona 47 fillér, a rozsliszt 45 korona 85 fillér.³⁵

A megyei választmány még 1916 decemberében is folyamatosan szorgalmazta további fiókegységek létrehozását. A tényleges iratanyagra, a válaszokra, további történések dokumentumaira nem leltem rá.³⁶ Kivételt képeznek ez alól Csurgó (töredékes ismeretek), Balatonlelle és Szigetvár. Utóbbi kettő közgyűlési

és választmányi üléseinek jegyzőkönyvei hiánytalanul látótérbe kerültek. A belőlük megismerhető küzdelmes és áldozatos működés feltehetően valamennyi egyesületre jellemző lehetett.

A csurgói fiókegylet 1890-ben alakult, ennek ellenére működéséről az első híradás csak 1914 novemberében volt olvasható.³⁷ Elnöke Mohar József állami tanítóképző intézeti igazgató, orvosa dr. Éhn Kálmán járási főorvos. Megalakulásával egyidejűleg nyitotta meg kórházát október 9-én nyolc felvett beteggel a református főgimnáziumban, Folenta Lajosné főápoló vezetésével. Az ápolásban rajta kívül öt önkéntes és két fizetett hivatásos ápolónő vett részt. Az élelmezést tizenegy tagú hölgybizottság intézte három kisegítővel (kézilány, mindenes, mosogató). Kimutatásuk szerint 1916. április közepéig 480 beteget vettek fel 21 485 ápolási nappal, továbbá 65 árutató katonát. Akkor hetven ágy állt rendelkezésre. A legnagyobb létszám 1915 áprilisában volt, akkor négy pótágyat kellett beállítani. A 480 betegből távozott 429, az ápoltak száma 51. A távozottak közül gyógyult 378, javult 49. El kellett küldeni rossz magaviselet miatt 1-et, csapatkórházba került 1. Műtét 56 volt: lövedékel távolítás, fagyás miatti végtag-eltávolítás. Az összes bevétel 57 013 korona, a kiadás 48 252 korona. Kitüntetések: Mohar József és Éhn Kálmán hadiékítményes II. oszt. díszjelvényt, 5 tag ezüst díszérmet, a főápoló bronzérmet kapott³⁸ (2. ábra).

Siófokon 1914. november 8-án alakul meg a fiókegylet 200 taggal, dr. Ney János orvos elnökletével. Vállalásuk szerint a nagyobb villákban összesen 80-90 sebesült ellátásáról gondoskodnak. A Takarékpénztári Igazgatóság tíz sebesült számára „négy szobából álló lakást” rendezett be. A vak katonák részére szervezett gyűjtés 300 korona eredményt hozott³⁹ (3 és 4. ábra).

Az előbbinél lényegesen több információt nyerhetünk a balatonlelle-i vöröskereszt-fiókegylet 1914–1918 közötti jegyzőkönyveiből.⁴⁰ Az 1914. november 8-án megtartott alakuló közgyűlésen megválasztott tisztikar tagjai a helyi és az ott villatulajdonos fővárosi elit tagjai köréből kerültek ki. Egyesületi elnök özv. Szalay Imréné (földbirtokos, szállodatulajdonos), társelnök Bartos Tivadarné (férje a Magyar Szent Korona Országai Vörös-Kereszt Egyletének megbízottjaként a megalakulás kezdeményezője, cs. és kir. kamarás, miniszteri osztálytanácsos), Álgya Papp Sándorné (vezérkari alezredesné). Alelnökök: Hónig Izidorné (nagybérő), Hüttl Frigyes (a pesti Hüttl Porcelángyár ügyvezetője), Francois Lajos (pezsgőgyáros), Milassin Vilmosné (az ő tulajdonában volt akkor a legnagyobb, 52 szobás, későbbi Gyárfás Panzió), Zilahy Dezső (a Balatoni Yacht Club alelnöke). Titkár: dr. Breznay Béla (a budapesti Pázmány Péter

30 Somogyvármegye Hivatalos Lapja, 1914. november 19. 853.

31 Somogyvármegye a sebesültekért. Somogyvármegye, 1914. november 5. 3.

32 Szundy 1916: 90–91., 190–233. A *-gal jelölt helyeken az adatok hiányoznak. A természetbeni adományok korona értékének megállapítása során a kimutatások számadatai ellentmondások.

33 Élelmiszerárak. Somogyi Hírlap, 1915. június 24. 4.

34 Az alispán maximálta a megye területére a sertéstermékek árát. Somogyi Hírlap, 1916. július 16. 2.

35 A búza és a rozsliszt maximális ára. Somogyi Hírlap, 1916. július 22. 3.

36 MNL SML X. 202. Somogyvármegyei választmány iktatókönyve. Megnyitva: 1916. október 3. A felszólítások december 24-i kiküldési dátumokkal szerepelnek. Címzettek (a bejegyzés sorrendjében): Karád, Babócsa, Attala, Nagyszakácsi, Tótszentpál, Kótcse, Ságvár, Balatonszentgyörgy, Andocs körjegyzőségei.

37 A csurgói vöröskereszt egylet kisegítő kórháza. Somogyi Hírlap, 1914. november 3. 4.

38 Csurgói hadikórház. Somogyvármegye, 1916. április 23. 4–5.

39 Balaton 1915: 39–40. Konkrét dokumentumokkal a Deutsch-, Fischer-, Medveczy-, Rozgonyi-villákban lévő sebesültekkel kapcsolatosan találkozhatunk. Érdekes módon Szundy Károly kimutatásában (Szundy 1916) Siófok nem szerepel.

40 MNL SML X. 203.

3. táblázat. A fiókokhoz a mozgósítás kezdetétől 1915. augusztus 1-ig beérkezett adományok az Országos Központ nyilvántartása alapján

	Pénzbeli adományok	Ágynemű		Fehérnemű		Bútor és felszerelési tárgy		Élelmiszer	Ruhaféle	
		db	korona	db	korona	db	korona		db	korona
Kaposvár	58 842	3511	5252	8417	3751	31	86	9279	672	276
Szigetvár és környéke	13 249	350	900	400	300	200	150	2000	*	*
Nagyatád	5610	*	*	540	310	*	*	1970	*	*
Csurgó	2280	*	400	*	1830	*	100	6060	*	350
Balatonlelle	998	18	26	1192	2274	*	1395	2345	*	*
Kőröshegy	150	72	214	178	292	*	*	66	*	*

	Gyógyszer	Szeszes ital	Szivar		Szivarka		Dohány		Egyéb tárgy	
	korona	korona	db	korona	db	korona	db	korona	db	korona
Kaposvár	10	1193	605	34	11 520	229	119	15	1619	1900
Szigetvár és környéke	*	250	*	50	*	50	*	250	*	300
Nagyatád	*	95	200	24	16 400	328	90	7	*	*
Csurgó	*	100	*	300	*	200	*	40	*	1000
Balatonlelle	8	367	250	10	14 490	147	36	27	*	*
Kőröshegy	177	150	550	60	2100	18	*	60	*	*

2. ábra. Baloldalt a hadiékiplé II. osztályú díszjelvény, jobbról az ezüst és a bronz díszjelvények

Tudományegyetem erkölcstantanára, majd rektora.) A december 6-i rendkívüli közgyűlés idején már 165 tagja van. Különleges helyzetéből, a tehetősebb tagság összetételéből adódóan valamennyi megyei fiókegyesülettől eltérő, magasabb alapítói összegeket fizettek be. Egy 100 koronás, három 50, tizenhárom 40 koronás alapító; húsz 20 koronás, százhuszonhét 2 koronás rendes és egy 1 koronás rendkívüli tag alkotta a létszámot. Részlet a jegyzőkönyvből: „Egyesületünk megalakításával céljaul tűzte ki egy kiegészítő kórház létesítését. A célt, amint már Önök is tudják, a legteljesebb mértékben meg is valósítottuk. [...] Létesítettünk egy olyan kórházat, amelynek párját kényelem és tiszt-

tság, szépség és élelmezés dolgában vidéken alig találjuk. [...] Kórházunk 60 sebesülthez van berendezve, s fenntartásához naponta érkeznek jószívú adományok”⁴¹ (5. ábra).

41 A kórház 1914. november 27-én kezdte meg működését az 1905-ben felépült, szabadkőműves-kezdemenyezésre és fenntartásukban tevékenykedő Szűnidei Gyermektelep-hálózat balatonlellei telephelyén. („Egy magaslatról a Balatonra tekint. Két nagyméretű kórterme van, könnyen elfér benne a hatvan személy. Az ebédlő egyben társalgó is. Nagyméretű mosdók és a személyzetnek is szép helyiségek állnak rendelkezésre. Árnyas udvarkerttel, mellék épületekkel, nagy konyhával rendelkeznek.” Somogyi Hírlap, 1915. április 18. 2.) A háborút és a páholyok feloszlását követően a Belügyminisztérium tulajdonába került, 1936-ban az Országos Gyermekvédelmi Ligának adták át. Horváth 1943: 130.

3. ábra. Siófok: a Deutsch-villában elhelyezett beteg katonák és az ápolónők.
Középen *-al jelezve dr. Ney József orvos

4. ábra. A balatonlelle-i fiókegylet vezetősége: (balról-jobbra) Álgya Sándorné, özv. Szalay Imréné,
Kempelen Gyuláné, Harrer Paulina. Állnak: Erker András, dr. Lisznyay Elemér, Körmendy Péter

5. ábra. A balatonlellel fiókegylet ápolónői betegellátás közben

A fejlődés töretlen, az 1914. évi évrő közgyűlésen újabb 25 csatlakozóval 191-re bővül a létszám. A megalakulást követően egy hónap alatt 94 sebesültet ápoltak, közülük 52 távozatott is (6. ábra).

Az 1915-ös év adatai tiszteletre méltóak. A taglétszám már 200, a kórházba 1914. november 27-től 1915. december 31-ig 447 sebesült, illetve beteg katonát vettek fel, haláleset nem fordult elő. Az ápolási napok száma meghaladja a tizenhatezret. A természetbeni felajánlások értéke 4452 korona 84 fillér.

A fiókegylet tagjai közül számosakat tüntettek ki munkájukért, özv. Szalay Imréné elnök, az egyesületi orvos (dr. Lisznai Elemér), két főápolónő és a tagság sorából további két személy a vöröskereszt II. osztályú hadiékítményes díszjelvényét kapta, az ápolónők hét hadiékítményes ezüst- és három bronzéremben részesültek.

A háború okozta nehézségek 1916-ban már Balatonlellén is éreztetik hatásukat. A hadkiegészítő parancsnokától megérkezik az utasítás a húsadagok csökkentésére és az azokat helyettesítő tengeri halak étrendbe állítására. Ez az intézkedés élénk vitát vált ki, végül szavazást követően az a határozat születik, hogy nem követik az előírást, praktikus okokból tengeri hal helyett balatonival pótolják a húshiányt.

Bajok vannak a számvitel terén, a továbbiakban – felszólításra – egymástól elkülönítve kell kezelni a kórház és a fiókegylet pénzügyeit. Egy év alatt, három pénztárosváltást követően sikerül csak megoldani a

feladatot. A csökkenő felajánlások, az ápolás fedezet-hiányával való szembesülés már előrevetíti a hamarosan bekövetkező működési zavarokat. Az 1916. évi záró rendes közgyűlés megtartására 1917. március 11-én kerül sor. Először fordul elő kilépés (2 fő), és először értesülünk 27 személy esetében a tagdíjfizetés elmaradásáról. Ezek megoszlása: hároméves hátralék 2, kétéves 6, egyéves 19.

A szeptember 16-án megtartott választmányi ülésen éles vitával kísért bizalmi válság alakult ki, amelynek oka az elnök bejelentése, miszerint a fenntartás nehézségei miatt beadványt juttatott el a budapesti igazgatóságához a kórház feloszlataért. Az onnan kapott válaszban felfedezhető a malícia: a kórház „bizonyos jóakarattal” tovább működtethető, még akkor is, „ha az elnök bármely okból távol lenni kénytelen”. Megismételt levélváltás következik: egyrészt a feloszlata iránti igény megerősítésével, másrészt az alapszabály szerinti működés szükségességére való utalással, miszerint csak a fiókegylet választmányi ülése dönthet a kérdésben. Észelve az elnök hajthatatlanságát, a központ elfogadja a feloszlata tervét, és közli, hogy a kaposvári hadkiegészítő parancsnokság a kórházak névsorából való törlés után eltávolítja a katonákat.

Szembesülve a helyzettel most már a fiókegylet kéri a kiürítés elhalasztását, arra hivatkozva, hogy még nem döntött a választmány. A titkár, dr. Breznay Béla (aki ekkor már egy személyben pénztáros és az ügyek tényleges intézője) elismeri ugyan a nehézségeket, de

6. ábra. A balatonllelei fiókegylet ápolónői betegellátás közben

határozottan felhívja a figyelmet az elkövetett szabálytalanságokra. Hatásköri vita után kéri az elnöknőt, ne riadjon vissza a nehézségektől, aki öntudatosan visszautasítja a feltételezést. Végül szavazásra kerül sor: a döntés egyhangú, maradjon kórház.

A közel egyéves szünetet követően 1918. március 10-én megtartott választmányi ülésen nincs jelen az elnöknő, a tárgysorozat valamennyi pontjának előadója dr. Breznay Béla. Elmondja, hogy a kórház működtetésére alig van fedezet, ennek ellenére javasolja, hogy a háború várható végéig, de legkésőbb szeptemberig még fenn kellene tartani. Amennyiben a háború nem érne véget, fel kell majd kérni a katonaságot, hogy vagy ürítse ki a kórházat, vagy vegye át azt. Ma már hiányoznak a fehérneműk is, holott ezekkel ellátva kellene kiengedni az elbocsátandókat, adományok nem érkeznek.

A fiókegyleti és katonai kórházi pénztárak kezelését egy személyben végzi Breznay, amin változtatni kellene. Hiába jelenti ki: belefáradt a munkába, senki nem fogadja el a posztot. A fiókegylet jövedelme 1917-ben: tagsági díjból és azok felülfizetéséből 901 korona, jótékonyági hangverseny: 190 korona 66 fillér, összes adomány: 100 (!) korona.

A kórház pénztára hónapról hónapra haladva 67 908 korona bevételt és 67 729 korona kiadást mutat. A bevételi többlet csak 179 korona. Deficitközeli állapot van. Határozat: a szeptemberi választmányi ülésen fognak végleges döntést hozni a kórház további sorsáról.

Április 14-én rendkívüli választmányi ülést kell tartani, mert a központi igazgatóság kéri, hogy a budapesti Szünidei Gyermektelep részére a fiókegyesület három hónapra adja át a balatonllelei telepházukat. Két lehetőség kínálkozik: amennyiben a kórházat az 1918–19. évi téli időszakban fenntartani nem tudják, ne halasztódjon a döntés ősze (a korábbi választmányi ülés határozata értelmében), hanem már most mondja ki a kórház leszerelését, hogy ne vonja el a gyerekektől az üdülés lehetőségét. Másik lehetőség: csak a nyári hónapokra szüneteltetik, aztán ismét működik.

A folyamatos fenntartás mellett döntenek, ezért a helyiségeket nem adják át, mert a gyermektelep – ugyanúgy, mint ahogy azt az elmúlt években is megtette – Szalayné Hattyú nevű szállodáját kedvezményesen igénybe veheti.

Az események felgyorsulnak. Május 5-én a választmányi ülésen már a központ is képviselteti magát, hogy a személyes jelenlét meggyőző erejével bírja más döntésre az ellentmondó egyesületet. Kifejtik, harcok intenzitásának csökkenése miatt nincs már szükség ennyi ágyra – már korábban is a százágyasnál kisebb kórházak megszüntetésére történtek intézkedések –, így semmi nem indokolja a fenntartást. Ráadásul az új királynak (IV. Károly) személyes kívánsága a gyermekekkel való fokozott törődés, ezért vegye fel a személyes kapcsolatot az egyesület az uralkodóval, ha másként akarnak dönteni. Breznay és még egy társa különvéleményt fogalmaz meg, továbbra is ellenzik a

dolgot. Indoklásuk szerint nincs is lehetősége a választmánynak dönten, közgyűlési felhatalmazás kell, ráadásul amikor a lellei ház épült, már egy esetleges háborúra való felkészülés jeleként kórház volt a cél, és nem gyermektelep.

Név szerinti szavazással 6-an a bezárás mellett, 6-an ellene döntenek. Tekintettel arra, hogy az elnök nő voksa szavazategyenlőség esetében üggyöntő, túlsúlyba kerültek a bezáráspártiak. Ezzel megpecsételődött nemcsak a kórház, hanem a Magyar Szent Korona Országai Vörös-Kereszt Egylete balatonlellei fiókjának további sorsa is.

A Szigetvári fiókegylet⁴² megalakulásán, 1899. június 25-én a jegyzőkönyv szerint 46-an voltak jelen, közülük tízen nem szigetvári lakosok. Ugyanezen a napon megalakítják 25 tagú választmányát. Elnöke az egylet létrehozásának kezdeményezője, Biedermann Ottóné (földbirtokos) lett. Az alelnökök Hegyessy Jánosné és Hegyessy János (szigetvári járási főszolgabíró), a jegyző dr. Kriszt Béla (ügyvéd). Tevékenysége abban az időben elsősorban jótékonyági gyűjtést célzó rendezvények megtartásából állt, mint amilyen például „táncdal egybekötött tombolaest megrendezése a Koronában”. A taglétszám növekszik, 1902. december 31-én már 126 fő.

1904 és 1914 közötti működésének nincsenek nyomai. Tízéves szünetet követően, 1914. február 15-én dr. Rusa Ernő (közjegyző, országgyűlési képviselő) megbeszélést hívott össze az újjáalakulás előkészítésére. A jegyzőkönyv tanúsága szerint egy felszólaló kifejtette, hogy nem alakuló ülést kell tartani, mert a fiókegylet egyszer már megalakult, és nem megszűnt, csak nem működött.⁴³ Dr. Rosenberger Alajos, a szigetvári kórház sebész képzettségű főorvosa bejelentő önkéntes ápolónői kar létrehozását és tanfolyam indítását, amelyre 15-en jelentkeznek.

1914. március 15-én tartják meg az újjáalakuló ülést, amelyen 51-en jelentek meg. Elnökké közfelkiáltással dr. Rusa Ernőné választották meg. Fontos téma volt, hogy az egylet korábban (1904-ig) gyűjtött 754 korona 49 fillér vagyonát – amely a megyei választmány pénzeszközei között szerepel – az alispán segítsen kiadni. Ez a tény is a folytonosság bizonyítékeként értelmezhető. Ugyanezen a napon megválasztották a 24 tagú választmányt, amelynek elnöke gróf Hoyos Miksa lett. A női társelnök dr. Rusa Ernőné, az alelnök Hegyessy János, a női alelnök Hegyessy Jánosné, a titkár dr. Kriszt Béla, az orvos dr. Rosenberger Alajos. Jelen ismereteink szerint nincs még egy olyan vidéki választmány, amelynek tisztikara a fiókegylet teljes működési idejében személyi változás nélkül maradt volna. Augusztusra visszakapták a kérelmezett vagyont, és tizenhárom önkéntes ápolónő, aki sikeresen elvégezte a tanfolyamot, átvette bizonyítványát.

Dr. Rosenberger Alajos a választmányi ülésen előadja: a „Magyar Szent Korona Országai Vörös-Kereszt Egylete Igazgatósága felhívta a szigetvári közkórházat, hogy a még 1902-ben a közkórház részéről tett ígérete alapján 20 sebesült katona részére ágyat és 20 üdülő beteg katona részére helyet és ellátást tartson készen, mert a jelenlegi háború alatt azt igénybe fogja venni. Indítványozza, hogy a szigetvári közkórházba érkező beteg katonák részére szükséges kötszereket a vörös-kereszt szigetvári fiókja szerezze be és bocsájtja rendelkezésére.” A határozat: a fiók 500 koronát ad, egyúttal felkéri dr. Rosenberget a beszerzés lebonyolítására. Gróf Hoyos Miksa és gróf Erdődy Rudolf kizárólagosan az egylet céljára 1000–1000 koronás alapítványt tettek. (Hálából „örökös” alapító tagként nyernék felvételt.) Kisebbségeket mások is adnak. Bővül a létszám, öt új tagot vesznek fel hat éven át évi 2 korona tagdíjfizetési kötelezettség vállalásával.

Felolvassák gróf Erdődy Rudolf levelét, amelyben indítványozza, hogy a fiókegylet 20–30 beteg katona részére betegnyugvó állomást létesítsen, amelyre a polgári fiúiskolában helyiség állna rendelkezésre. Dr. Rosenberger az indítványt ellenzi, mert a szigetvári közkórházban 40, a város egyes lakosainál, a környék nagybirtokosainál is mintegy 15–20 beteg és további 30 üdülő katona nyerhet elhelyezést, így a betegnyugvó állomásra még szükség nincsen. Dr. Kriszt Béla titkár javasolja, hogy egyelőre csak tervezetet készítsenek a betegnyugvó költségeinek megállapítására, ennek megtörténtével lesz módja a választmánynak dönten a kérdésben. Határozat: háromtagú bizottság készítsen költségvetést 10-15-20-30 beteg katona részére létesítendő betegnyugvó állomás előrelátható költségeiről.

A szeptember 1-jei választmányi ülésen terjeszti elő a kiküldött bizottság a kalkulált költségekkel kapcsolatos jelentését, amely szerint 30 legénységi állományú beteg részére ágyak beszerzése nélkül 1108 korona, 20 beteg számára 850 korona, 10 beteg számára 550 korona lehet a kiadás. Az ételmezés, mosás, felügyelet naponként és fejenként 2 korona 20 fillérre tehető. Elhelyezésére az olvasóegylet nagyterme felelne meg. A választmány határozata: „20 legénységi állományú sebesült vagy beteg katona részére összesen 1200 ápolási napon át betegnyugvó állomást létesít, és azt minden szükségessel felszereli, olyképp, hogy az szükség esetén kiegészítő kórház céljára is felhasználható legyen. Felkéri a szigetvári Olvasó egylet elnökségét, hogy fenti célra nagytermét, könyvtárszobáját, a mellette lévő mellékhelyiséget a fiókegylet rendelkezésére bocsátani szíveskedjék. Felkéri a központi igazgatóságot, hogy a felügyelet és rend fenntartására megfelelő személyzetet kirendelni szíveskedjék, és amennyiben kiegészítő kórház céljára használtatik a nyugvó állomás, 1 hivatásos ápolónőt is adjanak. A felmerülő összes kiadások fedezésére a pénztárból 3000 koronát folyósít.” Felhívást ad ki gyűjtésre, ami kiemelkedő eredménnyel jár, a berendezés zömét sikerül adakozásból beszerezni, ennek következtében több ezer koronát megtakaríthatnak, amelyet majd a működtetésre lehet

42 MNL SML X. 204. Magyar Szentkorona Országainak Vörös-Kereszt Egylete Szigetvári Fiókjának iratai.

43 Az okfejtésnek helyt adva a szigetvári fiókegylet megalakulásának időpontjaként 1899. június 25-ét fogadjuk el.

fordítani. A legnagyobb adakozók: gróf Hoyos Miksáné, gróf Erdődy Rudolf és özv. Biedermann Ottóné, akik egyaránt 1000–1000 korona készpénzzel, illetve be-
rendezési tárgyak, ágyak, harminc szalmazsák (mind Hoyosné), evőeszközök, varrások, köpöcsészek stb. felajánlásával segítettek.⁴⁴

A szeptember 20-i választmányi ülésen bejelentik, hogy három hónapra ingyen, azt követően fejenként és naponként 2 korona ellátási díj fejében felállítják a kisegítő kórházat. Jelenleg már 25 ágy van „teljesen felszerelve”, a többiek is rendelkezésre állnak a gyűjtés eredményeként. Az élelmezés a szigetvári kórház konyhájáról történik. Kéri az orvost az ápolónők beosztásának elkészítésére, köszönetet mondanak a polgári fiú- és leányiskola tanárainak és növendékeinek a katonák kiszolgálására, ruhafoltozásra, tépés-
készítésre tett vállalásaiért. A két ápolónői tanfolyam vizsgázott hallgatói leteszik fogadalmukat, összesen 40-en vannak. A taglétszám 17 új, évi kétkoronás rendszer taggal bővül.

A december 17-én megtartott választmányi ülésen betegforgalmi összesítésekkel találkozunk. Szokatlan módon az éves számadásokat a megszokottól eltérően nem az év végi (december 31-i) állapotnak megfelelően végezték el, ami aztán a következő év során nehezen követhető korrekciókat igényelt. Ezeknek részletező követése kívül esik célunkon.

1914. szeptember 26-tól december 31-ig:

120 ellátott, 2711 ápolási nap

1915. január 1-től december 15-ig:

380 11 628

Összesen: 500 14 339

1915. évi bevételek (január 1. – december 15.), tagdíjak és főleg adományok:

11 812 korona 62 fillér

Kiadás: 12 927 korona 43 fillér

Összes hiány: 1114 korona 81 fillér

A hiány az elmúlt évi maradványból (3939 korona 95 fillér) lett pótolva, ennek alapján pénztári kezelés alatt áll 2825 korona 14 fillér

Határoznak a saját és a kórházban lévő katonák karácsonyi megajándékozásáról. Ünnepeket rendeznek december 22-én, ennek bevételeiből vesznek kisebb használati tárgyakat. Megelőlegeznek erre 250 koronát.

A vállalt három hónapos díjtalan fenntartás mellett ebben az évben is sikerült térítés igénylése nélkül fenntartani az üzemeltetést, de már látszik, hogy csökkennek az adományok, és drágul minden élelmiszer (a működést már szinte csakis gróf Hoyos Miksáné adományai teszik lehetővé).

Határoznak, hogy a fiókegylet 1916. január 1-től napi 3 korona ápolási díjat kér az igazgatóságtól, és további 10 000 koronát segélyként az eltelt időszak veszteségeinek pótlására, tekintettel arra, hogy az ingyenes ápolást a tervezettnél tovább tartották fenn. Meglehetősen bonyolult számítások alapján jutottak arra a következtetésre, hogy 5000 ápolási nap az a jogosnak tekinthető igény, ami napi 2 korona térítési díjjal kalkulálva teszi ki az igényelt segély összegét.

A következő, 1916. február 27-i közgyűlésen már nem segély, hanem „egyösszegű költségtérítés” szerepel igényként, már csak 3594 ápolási napra számítva 7188 korona.

Általánosságban is érvényes, hogy az általunk vizsgált dokumentumok egyike sem tartalmazta a pénzügyi számvitel elvárható menetének megfelelő kimutatásokat, a bevételek-kiadások bizonylatait. A választmányi ülések, közgyűlések jegyzőkönyvei is „nagyvonalúan” kezelik ezt a kérdéskört, feltehetően a fiókegyesületek megkérdőjelezhetetlen erkölcsi tekintélyű vezetőibe vetett feltétlen bizalom következményeként.

1915. évi bevétel összesen:

15 862 korona 77 fillér.

Részletezi:

Kiadás a kórházra: 13 784 52

Készpénz: 78 25

Takarékpénztárban: 2000

A felelős előrelátásra utaló tervezéssel is csak egyetlen esetben találkoztunk, a szigetvári fiókegylet 1915–1916. évi titkári beszámolójában. Előterjesztés az 1916. évi költség-előirányzatokra (tervezet):

400 katona,	8 000 ápolási nap
élelmezés (napi 3 korona)	24 000 korona
fűtés, világítás	1 500
gyógy- és kötszer	2 500
felszereléskiegészítés, javítások	1 000
felügyelő fizetése	600
szolga fizetése	100
írószer, nyomtatvány	200
tiszteletdíj (orvos és gondnok)	2 000
összesen	31 900 korona

bevételekmaradvány 1915-ből

2078 korona 25 fillér

tagdíjak, egyesületi részesedés	250
igazgatósági gyógy- és ellátási költség térítménye (400 katonával,	
8000 ápolási nappal, 3,50/nap)	28 000
adományok	2 000

összesen 32328 korona 25 fillér

bevételei többlet 428 korona 25 fillér

A már látható fenntartási nehézségek ellenére áprilisban aggodalmat vált ki a választmány tagjaiból az a rendelkezés, amellyel a belügyminiszter a kórházakban lévő katonák felvételét megszünteti: elterjed a hír,

⁴⁴ A vöröskereszt-egylet Szigetvár és vidéke egylete. Somogyi Hírlap, 1914. szeptember 18. 3. Feltétlenül ki kell hangsúlyozni Biedermann Ottóné nagylelkűségét, akinek igen rövid időn belül ez már a második jelentős adománya; szeptember 10-én 3000 koronát adott az egyletnek. (Somogyi Hírlap, 1914. szeptember 10. 3.)

hogy ez majd előbb-utóbb őket is érinteni fogja, tekintettel arra, hogy a náluk elhelyezett sebesültek szükséges műtéteit a kórházban végzik el. A főispánt felkéri a kórház érdekeinek védelmezésére. A belügyminiszter 5110/1916. VII. sz. rendeletével, majd ennek nyomán az alispán 10010/1916 sz. alatt megküldött értesítésével bizonyossá válik: maradhat a jelenlegi működési gyakorlat. A döntésben Hoyosné közbenjárása sokat segített.

Ferenc Szalvátor főherceg, a Vöröskereszt fővédnöke a katonai egészségügy körül szerzett kiváló érdemeiért dr. Rusa Ernő szigetvári közjegyzőnek és Inkey József iharosberényi földbirtokosnak, a vöröskeresztegylet megbízottainak a vöröskereszt hadi-ékiértményes másodosztályú díszjelvényét díjmentesen adományozta.⁴⁵

A megyében 1916. március végéig meglehetősen sok, 140 személy kapott kitüntető elismerést. Ezek megoszlása:

Kaposvári járás	29
Barcsi járás	7
Nagyatádi	19
Marcali	7
Igali	2
Lengyeltóti	33
Szigetvári	29 (köztük 5 apáca). ⁴⁶

A szokásos Péter-Pál-napi gyűjtéshez csatlakozva részletes akciótérvet dolgoznak ki a központtól kapott 43 gyűjtőív szétterítésére. Szigetváron sikeres az akció, a fiatalok 286 koronát gyűjtöttek, a felállított négy sátorban urnákban 311, a vöröskeresztes kitűzők eladásából 313, összesen 910 korona jött össze. Ugyanakkor a környékbeli községekhez kiküldött 43 íven 656 korona érkezett be. Jellemzi a helyzetet, hogy harminc ív „elveszett”, vagy talán nem is akartak gyűjteni. A kórházi felügyelő fizetésemelést kér, de már nincs rá fedezet. Hoyosné vállalja a 40-ről 60 koronára történő emelést, és azt is, hogy ezentúl maga fogja téríteni azt. Rontja a hangulatot, amikor kiderül, hogy a Magyar Szent Korona Országai Vörös-Kereszt Egyesületének rendkívüli közgyűlésére (Budapest, 1916. december 16.) a fiókegylet nem küldhet közvetlenül küldöttet, mert arra csak a megyei választmány jogosult.

Nincs leírva sehol, ám joggal feltételezhető, hogy a megbántottság motiválta azt az 1917. április 1-jén született „megoldást”, hogy kiválnak a megyei választmányból, és a Somogytarnóca és vidéke fiókegyletével közösen önálló „vidéki választmányt” hoznak létre, így biztosítva az érdekérvényesítést, a tekintély növekedését, benne a küldöttküldés lehetőségét. Tekintettel arra, hogy az országos egyleti megbízott – Rusa Ernő – Szigetváron lakik, a „vidéki választmány” székhelye Szigetvár lesz. Mindkét fiókegylet választ-

mánya elfogadja ezt a megoldást, így az áprilisi közgyűlések mindkét helyen szentesítik azt.

Az 1916. év végi zárszámadás fő számai: bevétel: 27 573 korona 38 fillér, kiadás 27 013 korona 91 fillér, így a pénztári vagyon 559 korona 47 fillér. A takarékbetéti vagyon 1000 korona.

Az 1917. április 22-én megtartott közgyűlés jegyzőkönyvéből van tudomásunk róla, hogy a kórházban kilenc állandó önkéntes ápolónő 1916-ban 274 katonát 6409, majd 1917. január 1. és április 22. között 86 katonát 2055 napon át ápol. Kötelességünknek érezzük név szerint is megemlékezni róluk: gróf Hoyos Miksáné, Herkovics Ilona, Karsai Józsefné, Kriszt Béláné, Kohn Riza, Major Elza, özv. Maurer Jánosné, Rostás Böske, Schlesinger Irén.

Az átlagos ápolási napok száma a teljes működés során évente alig változott: 22 és 24 nap között volt. A hátszági viszonyok és a már bemutatott anyagi körülmények ismeretében nehezen indokolható (magyarázható) a választmány optimizmusa, amikor határozatot hoznak arról, hogy a kórházat bővíteni fogják, tekintettel az ápolási díjak emelkedésére,⁴⁷ és mert „sok az ideutalt”.

Az 1917. április 30-i választmányi ülés dokumentuma rövid és szűkszavú: „Határozat: A választmány elhatározza, hogy a kórházat kibővíti, és ennek fogantatására felkéri és felhatalmazza az orvost, gondnokot és titkárt.” Ez az utolsó bejegyzés a jegyzőkönyvek sorában. Ebből adódóan nincs lenyomata a viszonyulásnak, amelyet a Magyar Vörös-Kereszt Egylet korábbi országos vezetőségének leváltása és gróf Károlyi Mihálynénak a népkormány által történt kormánybiztossá váló kinevezése váltott ki a fiókegylet tagjaiból. Az új kormánybiztos székfoglaló programbeszéde a Vöröskereszt egy teljes korszakának végét jelzi:

„Hódolva az érdemnek, mélyen meghajolva a vértanúsáig menő ápolónői önfeláldozás előtt, nem hallgathatom el, hogy a vöröskereszt tevékenységét a viszonyok nehézségein túl szervezeti alaptévedések is oly mértékben akadályozták, hogy a vörös-kereszt iránt a közönség széles rétegeiben lehangoltság és elhidegülés támadt. A vörös-kereszt bizonyos életnyilvánulásait eredetben is értelmetlen, de az új időkből már éppenséggel kirívó kasztszerű elzárkózottság és szertartásos formalizmus jellemezte a reprezentatív teendők túlbecsülésével, aminek következményeképp olykor a legfontosabb helyekre is rendszeres tevékenységhez nem szokott s a gyakorlati élettől idegen műkedvelőket állítottak, akik az intézményt nem tették rokonszenvenné az arcvonal lerongyolt komoly mártírjai előtt. [...]

De a vörös-keresztre a háború sebein is túl hatalmas feladatok várokoznak. Az új Magyarország legnagyobb gondjainak egyike lesz a hygienikus demokrácia [sic!]. Nem fogjuk ennek feladatait orvossal győzni. Itt nyílnak meg a vörös-kereszt aranykora. Küldje

45 Vörös-keresztes kitüntetések. Somogyvármegye, 1916. január 28. 4.

46 Kitüntetett somogyi vöröskeresztesek. Somogyi Hírlap, 1916. április 1. 3. A lap megjegyzi, hogy néhányan kimaradtak a felsorolásból, a hibát később korrigálni kell.

47 Emelkednek az ápolási díjak. Somogyi Hírlap, 1916. augusztus. 3. Az ápolási díj legfeljebb 5 korona lehet naponta az élelmezés drágulása miatt. A nem kórházszertű ellátás tisztteknél az 5 koronát, legénység esetében a 3,50 koronát nem lépheti túl.

szét szakképzett nénéinek egy részét Magyarország könnyázott falvaiba, legyenek a nénék ápolónői a faluk betegjeinek, járványok esetén irányítsák az izolálást és desinficiálást, figyelmeztessék a falu népét az egészséges lakás, táplálkozás, gyermeknevelés előnyeire. E nénék [...] mielőtt a nép közé mennének, még kertészeti tanintézetet is végeznének: így ők a régi magyar nagyasszonyok jóságát, bölcsességét vihetnék széjjel megtört országunkba, s elhagyatott tanyákon is emberséges európai életigényeket támasztanának. [...]”⁴⁸

A legközelebbi jegyzőkönyv szinte pontosan tíz évvel későbbi, az 1927. április 24-én történő újraalakulást dokumentálja. Megválasztott tisztikara a kényszerű szünet ellenére a folyamatosságot sugallja. Elnökök: Hoyos Miksa és dr. Rusa Ernőné, alelnökök: dr. Perczel Győző, özv. Hegyessy Jánosné, titkár: dr. Szily Ádám.⁴⁹

Irodalom

- BÖSZE S. 1986: Egyesületek Somogyban a dualizmus időszakában. – In: Kanyar J. (szerk.): Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, Kaposvár 17: 303-322.
- BRÜLL M. 1984: A Magyar Vöröskereszt tevékenysége az első és a második világháború időszakában. – Magyar Vöröskereszt OVB, Budapest.
- GÁSPÁR F. 2018: A Vörös Kereszt-Egylet tevékenysége és a kaposvári katonai kórházak. – In: Récsei B. (szerk.): Kaposvár az első világháború éveiben. Kaposvár [megjelenés alatt]
- HORVÁTH J. 1943: Balatonlelle története. – Egyházmegyei Könyvnyomda, Veszprém.
- SZUNDY K. 1916: Az első esztendő. Ismertetés és tanulmány a Magyar Vöröskereszt-Egylet háború alatti működéséről. – Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest.

⁴⁸ Magyar Vörös-Kereszt. A Vörös-Kereszt Közlőnye, 1918. december 10. 1. Elhangzott Budapesten, 1918. december hó 6-án, a Magyar Vöröskereszt országos választmányi ülésén. Ekkor változott meg a hivatalos névhasználat is.

⁴⁹ MNL SML X. 204. Magyar Szentkorona Országainak Vörös-Kereszt Egylete Szigetvári Fiókjának iratai.

